

ІМПЕРАТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ: ФОРМУВАННЯ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ

О. М. Вовк, к. е. н., доцент, Національний авіаційний університет, econotyu.nau@gmail.com, orcid.org/0000-0002-1680-1959

Методологія дослідження. Науковими засадами дослідження є загальнонаукові теорії та визнані концепції управління економічними системами, статистична інформація, практичні аспекти модернізації підприємств в умовах інноваційної економіки. Застосовуючи методи історико-логічного узагальнення та діалектичний метод автором досліджено основні теорії імперативізму та розвитку в філософських та економічних науках. Методи аналізу та синтезу дозволили розкрити основні положення авторського трактування сутності економічних імперативів, процесу їх формування та імплементації в економічних системах. Використання методів статистичного і трендового аналізу дозволило виявити тенденції та фактори формування закономірностей інноваційного розвитку національної економіки та виокремити умови імплементації модернізаційних імперативів на вітчизняних підприємствах.

Результати. На основі проведених досліджень було сформовано авторський підхід до визначення сутності економічних імперативів, їх спрямованості в умовах інноваційної економіки. Це дозволило розкрити процес формування й імплементації імперативів модернізації підприємства, визначивши основні етапи та їх зміст, а також сформулювати окремі завдання методологічного забезпечення інноваційного розвитку підприємства.

Новизна. Набуло подальшого розвитку трактування поняття «економічні імперативи» через концептуальні вимоги й норми, що є обов'язковими для досягнення поставлених цілей прибутковості й розвитку з урахування соціальних, безпекових та екологічних умов модернізації підприємства, що на відміну від існуючих орієнтує наукові дослідження на інноваційність функціонування та динамізм розвитку. Крім того, розкрито авторське бачення процесу формування й імплементації модернізаційних імперативів підприємства, який складається з шести основних етапів: економічне та наукове обґрунтування системи принципів та цілей модернізації; формування множини стратегій та проєктів; формування сприятливого середовища модернізації та базових імперативів у діяльності підприємства; формування модернізаційних імперативів підприємства; апробація та впровадження модернізаційних імперативів підприємства; імплементація модернізаційних імперативів.

Практична значущість. Імперативи модернізації підприємств формують наукові та правові засади системного та комплексного регулювання модернізаційних змін і сприяння інноваційному розвитку.

Ключові слова: модернізація, імперативи, підприємство, інноваційний розвиток, формування, імплементація.

Постановка проблеми. Сучасні закономірності та детермінанти інноваційного розвитку економічних систем, базуючись на інноваційних засадах та цифровізованих технологіях управління активами підприємств, формують новітні виклики щодо актуалізації модернізаційних процесів в сферах техніко-технологічного оновлення, управління

ресурсними й інформаційними потоками, нарощуванні інтелектуальних можливостей та економічного потенціалу. Доступність інновацій, інформації, проблематика збалансованості та узгодженості технологій із можливостями HR-системи, корпоративної та соціальної пріоритетності в господарюванні підприємств створюють запити на формалізацію

базових соціально-економічних імперативів модернізації економічних систем всіх рівнів регулювання. Дослідження методичних засад та практики формування ключових імперативів модернізації підприємств дозволить сформулювати авторські положення системи імперативів розвитку теорії модернізації економічних систем

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні засади сутності поняття «імператив» було закладено у філософських дослідженнях І. Канта (1788 р.) [1]. В сучасних економічних наукових публікаціях щодо імперативів економічного розвитку необхідно відмітити публікації К. Карабелі [2], В. Гейця [3–4], О. Амоші [5], О. Ареф'євої [6], Н. Стукало [7], І. Тимків [8], С. Тульчинської [9], О. Швиданенко [10]. Теорії модернізації економічних систем закладено в наукових концепціях кейсіанства, інституціоналізації, інноваційній парадигмі економічного розвитку [11–15]. Проте методологічні засади регулювання модернізаційних процесів на підприємствах і економіко-правові основи їх імплементацій в практику господарювання потребують подальшого наукового пошуку і обґрунтування основних положень.

Формулювання мети статті. Метою дослідження є формування методологічних засад формування й імплементації соціально-економічних імперативів модернізації підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основоположник теорії імперативізму з філософської точки зору І. Канта визначає поняття «імперативу», як об'єктивного примусу до належної поведінки і здійснення дій визначеного (заданого) виду (категоричного чи гіпотетичного) [1]. На сьогодні більшість публікацій у філософських науках «імператив» розглядають як беззаперечність морально-етичних принципів та їх формалізація в наказовості, категоричності та необхідності норм і законів. Термін «імператив» походить від лат. «imperatius» – владний, наказовий; вимога, наказ, закон., при цьому словник української мови дає визначення «імеративу» як беззастережна, категорична вимога; веління, наказ [16].

Економічні наукові дослідження розглядають імперативізм з різних точок зору:

як необхідна умова досягнення цілей; інструментарій цілеформування та впливу на об'єкт; формалізація контролюючої функції управління; економічне вираження основ і формування господарських принципів діяльності на основі базових суспільних норм і законів. [2, 10]. На основі сучасних трактувань сформульовано наступне бачення сутності економічних імперативів: це концептуальні вимоги і норми, що є обов'язковими для досягнення поставлених цілей прибутковості й розвитку з врахування соціальних, безпекових і екологічних умов. Імперативи базуються на системі принципів функціонування економічної системи, формуються закономірностями і цілями розвитку цієї системи. Імперативи стають вимірними та набувають економічних властивостей суб'єктності за умови нормативно-законодавчого закріплення та суспільного визнання, що з часом переходить у економічні закони стійкого розвитку та апробовані концепції економічної науки.

Досліджуючи імперативи модернізаційних змін в економічних науках, варто відмітити відмінність трактувань на різних рівнях управління. Так, модернізація підприємств досить часто обмежується технологічним оновленням наявних засобів виробництва; регіоналістика розглядає модернізаційні імперативи з точки зору системи принципів структурної перебудови: на національному та глобальному рівнях модернізація прирівнюється до інноваційного розвитку, який регламентований в законодавчій та інституційній системах. На наш думку, такий поділ сформувався відповідно до цілей функціонування і масштабів розвитку зазначених економічних систем. Проте на рівні підприємства не достатньо здійснювати лише технологічне оновлення, ремонт чи заміну основних засобів чи інших активів. В сучасних умовах і диспропорціях (викликаних інтенсивністю інноваційних розробок, інформаційністю та цифровізацією, інтелектуалізацією персоналу) підприємства повинні вчасно впроваджувати науково-технічні та управлінські інновації, комерціалізувати інтелектуальні ресурси та конкурентні переваги. Отже, модернізація підприємств має здійснюватися на засадах системності та різноспрямованості, що розкриває множинність і унікальність

властивостей економічних ресурсів та цілей розвитку потенціалу. Так, на думку В. М. Гейця та його колег «найбільш сприятливою для модернізації економіки на сьогодні вважається концепція «множини модернів», яка затверджує різноманіття національних проєктів модернізації та можливість застосування різних траєкторій переходу до сучасного суспільства» [3, с. 14–15]. Грунтуючись на принципах системності та синергичності, управління підприємствами має забезпечувати врахування цілей не лише економічності й прибутковості, а й соціальної відповідальності, енергоефективності та екологічності.

Формування системи модернізаційних імперативів підприємства проходить ряд етапів: від дослідження закономірностей функціонування і запитів середовища до контролю за виконанням поставлених цілей (рис. 1). На кожному етапі встановлення імперативів модернізаційних змін на підприємстві необхідно сформулювати систему функцій та інструментарію проміжних управлінських дій, що підпорядковують меті інноваційного й ефективного розвитку.

Забезпечення комплексності та синергичності системи імперативів модернізації підприємств передбачає складний процес, що пов'язаний із вирішенням наступних методологічних завдань:

- 1) формалізацією запитів та очікувань стейкхолдерів і орієнтація на їх задоволення
- 2) виявленням та ідентифікацією як уже визнаних так і новосформованих імперативів;
- 3) проведення аналізу суперечностей, неузгодженості, неповноти інформації, доступності технологій, безпековості, якості та екологічності новостворених модернізаційних імперативів;
- 4) теоретичному і практичному обґрунтуванні доцільності запровадження нових імперативів;
- 5) моделюванням системи імперативів;
- 6) створення механізму управлінням імперативами модернізації підприємства;

Умови імплементації імперативів модернізації підприємства впливають на формування засад інноваційного розвитку:

– інституцій регулювання діяльності й подальшого розвитку інституцій в окремій галузі чи множині підприємств,

– модернізаційного потенціалу підприємства, механізму виявлення і залучення інноваційно-інвестиційних ресурсів та акумульованих резервів для інвестування у модернізаційні зміни;

– запитів суспільства на нові продукти, що провокує пошук нових технологій виробництва;

– нових підходів до визначення ринкового та технологічного зношення, що визначає напрями модернізації, яке виступає обов'язковою передумовою збереження діяльності підприємства;

– нотифікації міжнародного права у вітчизняних нормативних актах, які вимагають впровадження досягнень енергозбереження, охорони праці персоналу та навколишнього середовища.

Якщо розглядати форми та методи інвестування у формування інноваційних технологій та модернізацію на підприємствах України, то бачимо зниження міжнародного інноваційного співробітництва (рис. 2), що негативно впливає на якість модернізаційного процесу і відображає неефективність імплементації задекларованих інноваційних імперативів в стратегіях національного розвитку [16–18]. Так, обсяги інвестування у інноваційне оновлення підприємств за період 2000–2019 рр. збільшились з 1074,5 млн. грн до 10185,1 млн. грн. Крім того, у відсотковому розподілі інвестицій: з 2000 року бачимо нарощування частки інвестиційних витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення з 61,1% до 71,6% в 2019 році., тому можемо констатувати пріоритетність технологічної модернізації. Отже, на сьогоднішній день можемо відмітити низькі темпи інноваційного розвитку (що не прискорюються навіть зі зростанням кількості start-up проєктів), та технологічну спрямованість, що не відповідає деклараціям національного рівня.

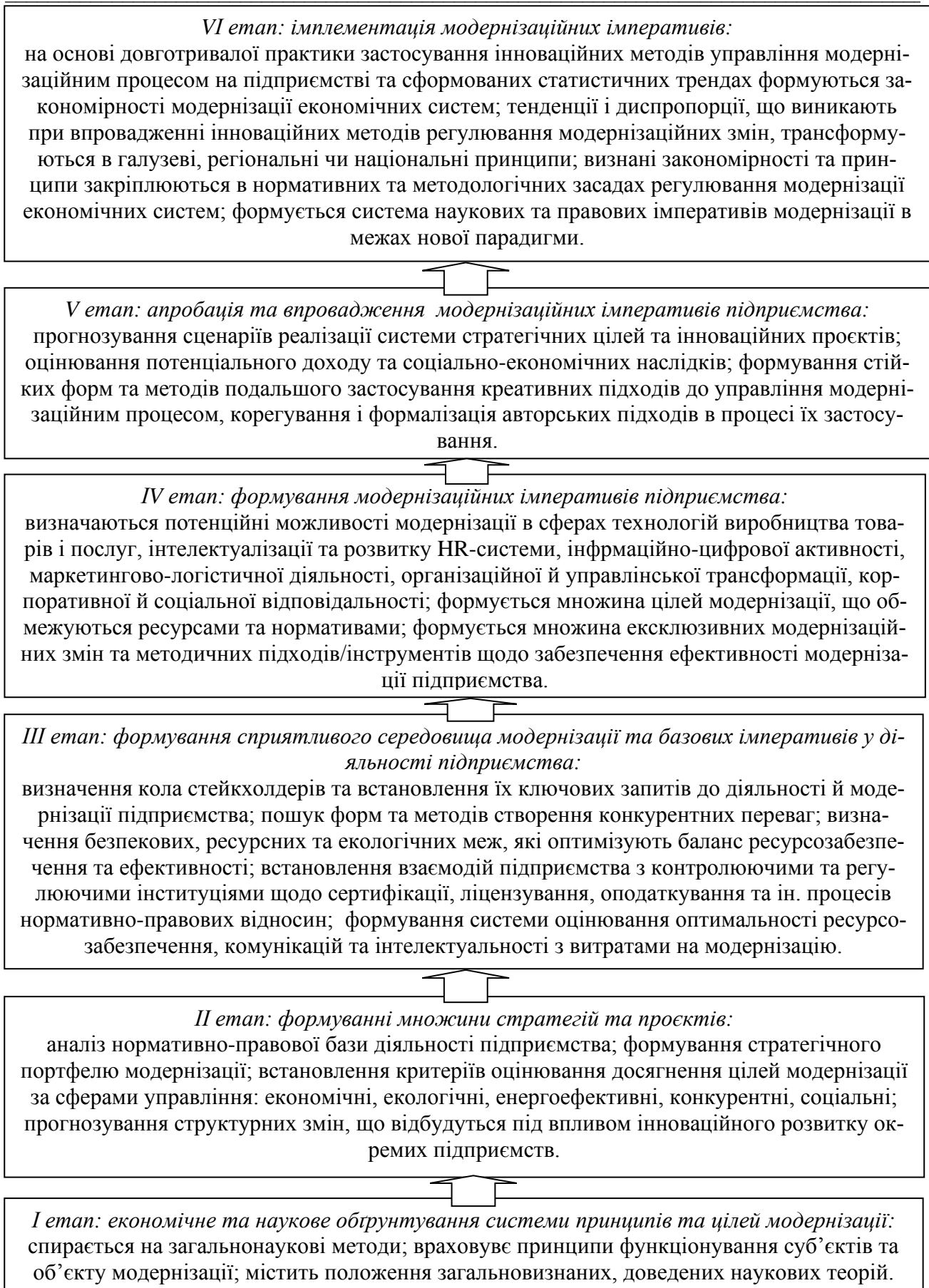

Рис 1. Етапи та елементи процесу формування й імплементації імперативів модернізації підприємства

Джерело: розроблено автором

Висновки. Дослідження наукових та прикладних здобутків у сфері управління імперативами модернізації підприємств дозволило сформулювати авторське трактування економічних імперативів, що розглядаються як концептуальні вимоги і норми, що є обов'язковими для досягнення поставлених цілей прибутковості й розвитку з врахування соціальних, безпекових і екологічних умов. Процес формування й імплементації модернізаційних імперативів підприємства, на думку автора, складається з шести основних етапів: економічне та наукове обґрунтування системи принципів та цілей модернізації; формування множини стратегій та проєктів; формування сприятливого середовища модернізації та базових імперативів; формування модернізаційних імперативів; апробація та впровадження модернізаційних імперативів підприємства; імплементація модернізаційних імперативів. Практика інноваційної діяльності щодо запровадження технологій та оновлення систем підприємств в Україні свідчить про зростання частки технічної модернізації та недостатнє виконання формалізованих на законодавчому рівні імперативів інноваційного характеру. Тому подальші дослідження необхідно спрямовувати на пошук результативних методологічних та прикладних положень системного та комплексного регулювання модернізаційних змін і сприяння інноваційному розвитку підприємств.

Література

1. Кант І. Критика практичного розуму. Пер. з нім. І. Бурковського. / І. Кант. – К.: Юніверс, 2004. – 240 с.
2. Carabelli C. The Definition of «Business Imperative». Режим доступу : <http://smallbusiness.chron.com/definition-business-imperative-25055.html>.
3. Геєць В. М. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь НАН України / В. М. Геєць. – К., 2015. – 336 с.
4. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015 : нац. доп. / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
5. Амоша А. И. Неоиндустриализация и новая промышленная политика Украины / А. И. Амоша, В. П. Вишнеvский, Л. А. Збаразская // Економіка промисловості. – 2012. – № 1–2. – С. 3–33.
6. Ареф'єва О. В. Інтенсифікація формування матеріально-технічного забезпечення підприємства в умовах неоіндустріальної модернізації / О. В. Ареф'єва, О. М. Вовк, С. А. Посипайко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2020.

– Вип. 2(70). – С. 123–131.
<https://doi.org/10.33271/ev/70.123>.

7. Стукало Н. Глобальні імперативи розвитку національних фінансових систем: автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Н. Стукало. – Київ : ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2009. – 50 с.

8. Тимків І. Система сучасних соціально-економічних імперативів глобального розвитку / І. Тимків // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Вип. 6. – Ч. 1. – С. 133–136.

9. Тульчинська С. О. Еволюція поняття модернізації економічних систем в контексті інноваційного розвитку / С. О. Тульчинська, О. М. Вовк // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки» – 2018. – №6. – Том 2 (264). – С. 284–289.

10. Швиданенко О. Глобальна парадигма конкурентоспроможності: імперативи становлення та розвитку : автореф. дис. ... докт. екон. наук / О. Швиданенко. – Київ : ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2007. – 58 с.

11. Бутко М. П. Модернізація виробничої інфраструктури машинобудівних підприємств. / М. П. Бутко // Ефективна економіка. – 2015. – № 3. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3860>

12. Мамалуй О. О. Модернізація як системний засіб виходу країн з перехідною економікою із сучасної світової кризи. Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 253 : в 7 т. – Т. І. – С. 75–81.

13. Мюрдаль Г. Современные проблемы «третьего мира» / Г. Мюрдаль. – М., 1972. – С. 251.

14. Нуреев Р. М. Модернизация экономики: концепции и средства. / Р. М. Нуреев. – Режим доступа: <http://www.soob.ru/n/2005/10/c/6>

15. Скотт Дж. Благими намерениями государства. Почему и как провалились проекты улучшения условий человеческой жизни / Дж. Скотт; пер. с англ. – М. : Унив. кн., 2005. – 576 с.

16. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів : матеріали парлам. слухань у Верхов. Раді України / авт.-упоряд. : Г. О. Андрощук, І. Б. Жилаєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К. : Парлам. вид-во, 2009. – 632 с.

17. Стратегія національної модернізації. Україна 2020. Режим доступу: http://www.radakmu.org.ua/uk/neus_and_report/1079.html. [ред.] Історія.2009-06-23.

References

1. Kant, I. (2004). *Krytyka praktychnoho rozumu*. (I. Burkovskyu, Trans.). Kyiv: Yunivers.
2. Carabelli, C. The Definition of «Business Imperative». Retrieved from <http://smallbusiness.chron.com/definition-business-imperative-25055.html>.
3. Heiets, V.M, (2015). *Innovatsiyna Ukraina 2020: natsionalna dopovid NAN Ukrainy*. Kyiv.

4. Heiets, V.M. (Ed.). «Et al.» (2010). *Novyy kurs: reformy v Ukraini 2010-2015: natsionalna dopovid*. Kyiv: NVTs NBUV.
5. Amosha, A.I., Vyshnevskyy, V.P., & Zbarazskaya, L.A. (2012). *Neoindustrializatsiya i novaya promyshlennaya politika Ukrainy*. *Ekonomika promyslovosti*, (1-2), 3-33.
6. Arefieva, O.V., & Vovk, O.M. (2020). *Intensyfikatsiia formuvannia materialno-tekhnichnoho zabezpechennia pidpriumstva v umovakh neoindustrialnoi modernizatsii*. *Ekonomichnyy visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu*, 2(70), 123-131. <https://doi.org/10.33271/ev/70.123>.
7. Stukalo, N. (2009). *Hlobalni imperatyvy rozvytku natsionalnykh finansovykh system*. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv, DVNZ «Kyivskyy natsionalnyy ekonomichnyy universytet imeni Vadyma Hetmana».
8. Tymkiv, I. (2014). *Systema suchasnykh sotsialno-ekonomichnykh imperatyviv hlobalnoho rozvytku*. *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Ser. «Ekonomichni nauky», Issue 6, Part 1, 133-136.
9. Tulchynska, S.O., & Vovk, O.M. (2018). *Evolutsiia poniattia modernizatsii ekonomichnykh system v konteksti innovatsiynoho rozvytku*. *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Ser. «Ekonomichni nauky», (6), Tom 2(264), 284-289.
10. Shvydanenko, O. (2007). *Hlobalna paradyhma konkurentospromozhnosti: impereatyvy stanovlennia ta rozvytku*. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv, DVNZ «Kyivskyy natsionalnyy ekonomichnyy universytet imeni Vadyma Hetmana».
11. Butko, M.P. (2015). *Modernizatsiia vyrobnychoi infrastruktury mashynobudivnykh pidpriumstv*. *Efektivna ekonomika*. (3). Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3860>
12. Mamaluy, O.O. (2009). *Modernizatsiia yak systemnyy zasib vykhodu krain z perekhidnoiu ekonomikoiu iz suchasnoi svitovoi kryzy*. *Proceedings from: Ekonomika: problemy teorii ta praktyky: zbirnyk naukovykh prats*. Issue 253, (Vol. 1-7), T. I, (pp. 75-81).
13. Myurdal, G. (1972). *Sovremennye problemy «tretiego mira»*. Moskva.
14. Nureev, R.M. (2005). *Modernizatsiya ekonomiki: kontseptsii i sredstva*. Retrieved from <http://www.soob.ru/n/2005/10/c/6>
15. Skott, Dzh. (2005). *Blagimi namereniyami gosudarstva. Pochemu i kak provalilis proekty uluchsheniya usloviy chelovecheskoy zhyzni*. (Trans.). Moskva: Universitetskaya kniga.
16. Androshchuk, H.O., Zhylyaiiev, I.B., Chyzhevskyy, B.H., & Shevchenko, M.M. (Ed.). (2009). *Stratehiia innovatsiynoho rozvytku Ukrainy na 2010–2020 roky v umovakh hlobalizatsiynykh vyklykiv*: Proceedings from: *materialy Parlamentskykh slukhan u Verkhovniy Radi Ukrainy*. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo.
17. *Stratehiia natsionalnoi modernizatsii*. Ukraina 2020. Retrieved from http://www.radakmu.org.ua/uk/neus_and_report/1079.html. [ред.] *История*. 2009-06-23.

ИМПЕРАТИВЫ МОДЕРНИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ: ФОРМИРОВАНИЕ И ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ

О. Н. Вовк, к. э. н., доцент, Национальный авиационный университет

Методология исследования. Научным базисом исследования являются общенаучные теории и признанные концепции управления экономическими системами, статистическая информация, практические аспекты модернизации предприятий в условиях инновационной экономики. Применяя методы историко-логического обобщения и диалектический метод, автор исследовала основные теории императивизма и развития в философских, экономических науках. Методы анализа и синтеза позволили раскрыть основные положения авторского видения сущности экономических императивов, процесса их формирования и имплементации в экономических системах. Использование методов статистического и трендового анализа позволило выявить тенденции и факторы формирования закономерностей инновационного развития национальной экономики и выделить условия имплементации модернизационных императивов на отечественных предприятиях.

Результаты. На основе проведенных исследований был сформирован авторский подход к определению сущности экономических императивов, их направленности в условиях инновационной экономики. Это позволило описать процесс формирования и имплементации императивов модернизации предприятия, определив основные этапы и их содержание, что в дальнейшем позволило сформулировать отдельные задачи методологического обеспечения инновационного развития предприятия.

Новизна. Дальнейшее развитие получило трактование понятия «экономические императивы» через концептуальные требования и нормы, которые являются обязательными для достижения поставленных целей прибыльности и развития с учетом социальных, безопасностных и экологических условий модернизации предприятия, что в отличие от существующих,

ориентирует научные исследования на инновационность функционирования и динамизм развития экономических систем. Кроме того, раскрыто авторское видение процесса формирования и имплементации модернизационных императивов предприятия, который, состоит из шести основных этапов: экономическое и научное обоснование системы принципов и целей модернизации; формирование множества стратегий и проектов; формирование благоприятной среды модернизации и базовых императивов в деятельности предприятия; формирование модернизационных императивов предприятия; апробация и внедрение модернизационных императивов предприятия; имплементация модернизационных императивов.

Практическая значимость. Императивы модернизации предприятий формируют научные и правовые основы системного и комплексного регулирования модернизационных изменений и содействия инновационному развитию.

Ключевые слова: модернизация, императивы, предприятие, инновационное развитие, формирование, имплементация.

IMPERATIVES OF ENTERPRISE MODERNIZATION: FORMATION AND IMPLEMENTATION

O. N. Vovk, Ph. D (Econ.), Associate Professor, National Aviation University

Methods. General scientific theories and universally recognized concepts of economic systems management, as well as statistical information, practical aspects of enterprise modernization in innovative economy make the scientific basis of the research. Applying the methods of historical and logical generalization and the dialectical method, the author investigated the basic theories of imperativism and development in philosophy and economics. The methods of analysis and synthesis made it possible to reveal the main provisions of the author's vision of the essence of economic imperatives, the process of their formation and implementation in economic systems. The use of methods of statistical and trend analysis made it possible to identify trends and factors in the formation of patterns of innovative development of the national economy and to highlight the conditions for the implementation of modernization imperatives in domestic enterprises.

Results. On the basis of the research, the author's approach to defining the essence of economic imperatives and their orientation in an innovative economy was formed. This made it possible to describe the process of formation and implementation of the imperatives of enterprise modernization, defining the main stages and their content, which later made it possible to formulate individual tasks of methodological support for the innovative development of the enterprise.

Novelty. The interpretation of the concept of «economic imperatives» received its further development through conceptual requirements and norms that are mandatory to achieve the goals of profitability and development, taking into account the social, safety and environmental conditions of modernization of the enterprise, which, in contrast to the existing ones, focuses scientific research on innovativeness of functioning and dynamism of development of economic systems. In addition, there is revealed the author's understanding of the process of formation and implementation of the modernization imperatives of the enterprise, which consists of six main stages: economic and scientific substantiation of the system of principles and goals of modernization; formation of many strategies and projects; formation of favorable environment for modernization and basic imperatives in the activities of the enterprise; formation of modernization imperatives of the enterprise; approbation and implementation of modernization imperatives of the enterprise; implementation of modernization imperatives.

Practical value. The imperatives of enterprise modernization form the scientific and legal foundations of the systemic and comprehensive regulation of modernization changes and the promotion of innovative development.

Keywords: modernization, imperatives, enterprise, innovative development, formation, implementation.

Надійшла до редакції 26.08.20 р.